

Τα πολιτικά κόμματα και η ένταξη στην Ε.Ο.Κ., 1974-1979: Ένα ξένο μάτι

ΣΟΥΖΑΝΑ ΒΕΡΝΥ

Επιλογή θέματος

ΟΤΑΝ ξεκίνησα τη διδακτορική μου διατριβή με το παραπάνω θέμα, ομολογώ ότι λίγο-πολύ έμοιαζα με εξωγήινο πλάσμα. Ήμουν τελείως άσχετη με την ελληνική πολιτική. Συνεπώς, όταν ξεκίνησα τις μελέτες μου, δεν είχα ιδέα τι θα έβρισκα μπροστά μου. Δεν ισχυρίζομαι ότι ήμουν αντικειμενική, κάτι που ξέρουμε όλοι ότι είναι αδύνατο, αλλά σίγουρα ήμουν κάπως αφελής. Αυτό είχε το μειονέκτημα – και ελπίζω και το πλεονέκτημα – ότι έφερα ένα τελείως ξένο μάτι στο θέμα, με όλες τις συνέπειες που μπορεί να έχει αυτό για τη δουλειά μου.

Διάλεξα το θέμα της Ένταξης, μια απόφαση που θα καθόριζε το μέλλον της Ελλάδας σε πολλούς τομείς, επειδή ήταν από τα πιο επίκαιρα πολιτικά θέματα τον πρώτο χρόνο που βρισκόμουν εδώ. Ήμουν στην Ελλάδα όταν η χώρα μπήκε στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, την 1.1.81, και ήδη από απλές συζητήσεις με φίλους, είχα διαπιστώσει μια γενική σύγχυση και έντονη κομματικοποίηση γύρω από το θέμα αυτό. Η εμπειρία αυτή με οδήγησε στην επιλογή μιας συγκεκριμένης όψης του γενικότερου θέματος, δηλαδή στη μελέτη των θέσεων των πολιτικών κομμάτων σχετικά με την Ένταξη.

Αρχικά, θέλησα να καλύψω όλη την χρονική περίοδο, από τότε που τέθηκε το θέμα της σχέσης Ελλάδας-ΕΟΚ για πρώτη φορά μέχρι σήμερα. Ευτυχώς, πριν προχωρήσω αρκετά, ανακάλυψα την πολύ καλή διδακτορική διατριβή του Μιχάλη Πατέρα, ο οποίος έπιασε ακριβώς το θέμα το δικό μου για τα χρόνια 1957-1975. Δεν υπήρχε κανένας λόγος να αντιγράψω την λεπτομερή έρευνά του και έτσι αποφάσισα να αφήσω το θέμα της Σύνδεσης και να ασχοληθώ αποκλειστικά με την Ένταξη. Παρά το γεγονός αυτό όμως, το σχέδιό μου εξακολουθούσε να είναι αρκετά εξωπραγματικό, από άποψη μεγέθους, και γι' αυτό αποφάσισα να μην περιλάβω την περίοδο μετά την Ένταξη. Έτσι, τελικά, επικεντρώνω τη δουλειά μου στη φάση της συζήτησης πριν από την Ένταξη, όταν η ΕΟΚ παρέμενε ο μεγάλος άγνωστος.

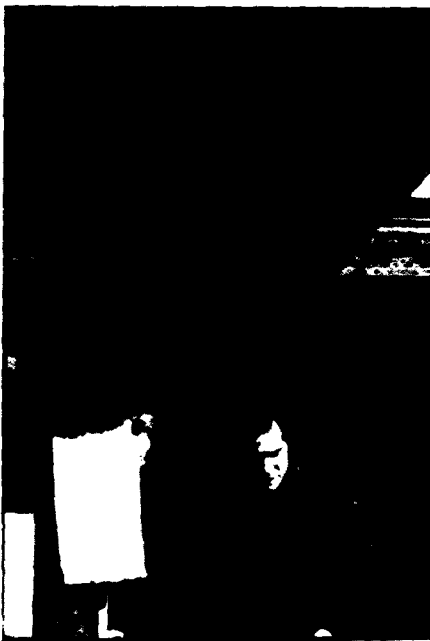
Η συμβολική έναρξη της συζήτησης για την Ένταξη έγινε τον Ιούνιο του 1975, με την υποβολή της επίσημης αίτησης προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Στην πραγματικότητα όμως η διαμάχη ξεκίνη-

σε αμέσως μετά τη Μεταπολίτευση, όταν η λεγόμενη Κυβέρνηση «Εθνικής Ενότητας» ανήγγειλε την πρόθεσή της να αναζητήσει όχι απλώς την αναθέρμανση, αλλά και την αναβάθμιση της σχέσης με την ΕΟΚ μέσω της θεσμοθετημένης Ένταξης. Επίσης, ενώ τυπικά το θέμα, να μπει να μην μπει η Ελλάδα στην ΕΟΚ, έκλεισε με την είσοδο στην Κοινότητα, ουσιαστικά είχε λήξει με την επικύρωση της Συνθήκης Προσχώρησης. Το ψήφισμα αυτό άνοιξε μια καινούρια φάση, στη διάρκεια της οποίας έγινε μια βαθμιαία μετατόπιση, από τη συζήτηση γύρω από ένα θεωρητικό ενδεχόμενο στην προσαρμογή σε μια επικείμενη πραγματικότητα. Έτσι, από την αρχική ιδέα να μελετήσω μια ολόκληρη εικοσαετία, κατέληξα στην εξέταση της πενταετίας από τον Ιούλιο του 1974 μέχρι τον Ιούνιο του 1979. Βρήκα ότι και μόνη της η περίοδος αυτή παρα-έχει αρκετό «ζουμί» για μια διδακτορική διατριβή.

Μέθοδος

Η πρώτη μου έκπληξη ήταν η φύση της συζήτησης, η οποία ήταν πολύ διαφορετική από αυτή που έγινε, παραδείγματός χάρη, στη Μεγάλη Βρετανία. Εκεί, ο Jeremy Moon, ο οποίος έκανε μια μελέτη κάπως παρόμοια με τη δική μου για την Ελλάδα, μετρούσε κάτι που το ονόμασε Issue Salience, δηλαδή το βαθμό σημαντικότητας που είχε το θέμα της δυτικοευρωπαϊκής ενοποίησης στην αγγλική πολιτική. Εξετάζοντας μια περίοδο δεκατριών χρόνων, ο Moon διευκρίνισε ότι στην Αγγλία το θέμα της ΕΟΚ περνούσε διάφορες φάσεις, όπου το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης αυξομειωνόταν.

Αντίθετα, στην Ελλάδα φαίνεται πως το θέμα της ΕΟΚ ήταν πάντα επίκαιρο. Το ενδιαφέρον των πολιτικών κομμάτων για το θέμα αυτό ήταν εντονότατο και η συζήτηση για την Ένταξη διεξαγόταν σε πολύ οξύ τόνο. Βασικά, αντί για συζήτηση γινόταν συνήθως διάλογος κουφών, στον οποίο ο καθένας, βαθιά πεισμένος για το δίκιο του, μονολογούσε έντονα από τη δική του οπτική γωνία, χωρίς όμως να γίνεται καμία ουσιαστική ανταλλαγή απόψεων. Ψάχνοντας να βρω ποια αντίληψη υπήρχε στην Ελλάδα για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα και για το τι θα πρόσφερε η Κοινότητα στη χώρα, μου φαινόταν ότι η κάθε ελληνική πολιτική

πλευρά μιλούσε για μια ΕΟΚ αυστηρά δική της, που δεν έμοιαζε και τόσο πολύ με τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες των άλλων πολιτικών δυνάμεων.

Μάλιστα, καμιά φορά η συζήτηση γύρω από την Ένταξη μου θύμιζε το γνωστό σχόλιο του Αμερικανού πολιτικού επιστήμονα Donald Puchala, ότι οι επιστήμονες που προσπαθούν να καταλάβουν τη φύση της δυτικοευρωπαϊκής ενοποίησης είναι σαν μια ομάδα τυφλών όπου ο καθένας πιάνει από ένα διαφορετικό κομμάτι ενός ελέφαντα και μετά όλοι προσπαθούν να περιγράψουν πώς βλέπουν το ζώο ολόκληρο. Όταν ξεκίνησα τη μελέτη μου, σχημάτισα την εντύπωση πως τα ελληνικά πολιτικά κόμματα δεν μιλούσαν απλώς για διαφορετικά κομμάτια του ίδιου ελέφαντα, αλλά για εντελώς διαφορετικά ζώα. Υπήρχε τόσο μεγάλη απόσταση ανάμεσα στις απόψεις τους, που δεν μπορούσα να διανοηθώ ποια σχέση θα μπορούσε να έχει ο παράδεισος που ονειρευόταν η Νέα Δημοκρατία με την κόλαση που προφήτευε το ΚΚΕ.

Η διατριβή μου είναι μια προσπάθεια να διεισδύσω κάτω από αυτή την εντυπωσιακή ρητορική, για να αντιληφθώ τι ακριβώς περίμενε η ελληνική πλευρά από την Ένταξη στην ΕΟΚ. Η μέθοδος που χρησιμοποιώ βασίζεται στην εξέταση αυτού που, πάλι κατά τον Μοον, αποκαλείται η ανατομία του θέματος (issue anatomy).

Στη δική του μελέτη, ο Μοον διάλεξε μια ανάλυση του περιεχομένου (content analysis) των κοινοβουλευτικών συζητήσεων, στις οποίες έγιναν αναφορές σε θέματα ευρωπαϊκής ενοποίησης. Χωρίζοντας την περίοδο 1950-1963 σε τέσσερις φάσεις, καθόρισε 21 κατηγορίες θεμάτων, όπως οι επιπτώσεις της ενοποίησης στην εθνική κυριαρχία, στις ιστορικές παραδόσεις της Βρετανίας, στις σχέσεις με την Κοινοπολιτεία, στη γεωργία, στα συνδικάτα κτλ. Υπολόγισε πόσο σημαντικό ήταν το καθένα από αυτά τα επίμμερους θέματα, μετρώντας τις έντοτες που αφιερώθηκαν στο καθένα στις στήλες των Πρακτικών της Βουλής (Hansard). Με αυτό τον τρόπο, βρήκε, για παράδειγμα, ότι στην αρχή της περιόδου που εξέτασε, η ευρωπαϊκή ενοποίηση στη Μεγάλη Βρετανία ήταν πρωταρχικά πολιτικό θέμα, ενώ αργότερα έγινε περισσότερο οικονομικό. Επίσης επισήμανε ότι η χρήση του θέματος της ΕΟΚ στον κομματικό ανταγωνισμό (party scoring) μειώθηκε πάρα πολύ, από το 50% σχεδόν των τοποθετήσεων το 1950-1951, σε 8% το 1961-1963.

Για την πενταετία που εξετάζω στην Ελλάδα, μάζεψα 620 σελίδες από τα Πρακτικά της Βουλής, όπου υπάρχουν αναφορές στην ΕΟΚ. Έτσι, θεωρητικά,

μια παρόμοια ποσοτική ανάλυση θα ήταν εφικτή. Αλλά εμένα δεν με ενδιαφέρει μόνο το προφίλ του θέματος ως συνόλου, αλλά το διαφορετικό περιεχόμενο που του έδωσε κάθε κόμμα. Όταν όμως στη Βουλή 38 αντιπρόσωποι του κυβερνώντος κόμματος μίλησαν σε 16 διαφορετι-

μίας» του θέματος. Στην πραγματικότητα, αυτό είναι κάτι πάρα πολύ απλό: διαμελίζουμε το θέμα και εξετάζουμε κάθε μέλος ξεχωριστά. Να το πούμε διαφορετικά, κάθε θέμα στην πολιτική αποτελείται από διάφορα επιμέρους θέματα. Με μια ανάλυση των συστατικών αυτών

κές ημερομηνίες για θέματα που είχαν σχέση με την ΕΟΚ, ενώ ένας βουλευτής του ΚΚΕ-Εσωτερικού μίλησε 6 φορές, γίνεται σαφές πως μια αποκλειστικά ποσοτική ανάλυση των θέσεων των διαφόρων κομμάτων δεν θα δημιουργούσε μια κοινή συγκριτική βάση.

Πέρα από αυτό, σαν ξένη επιστήμονας, για την οποία η Ελλάδα ήταν ένα τελείως καινούριο πεδίο έρευνας, ήθελα να αντιληφθώ και το βαθύτερο νόημα της συγκεκριμένης εικόνας της ΕΟΚ που διαμόρφωνε κάθε κόμμα, στα πλαίσια της ελληνικής πολιτικής. Ο σκοπός μου ήταν να αφιερώσω ένα κεφάλαιο 12.000-15.000 λέξεων σε καθεμιά από τις κύριες κοινοβουλευτικές δυνάμεις - δηλαδή, στη Νέα Δημοκρατία, το ΠΑΣΟΚ, την Ένωση Κέντρου-Νέες Δυνάμεις/ΕΔΗΚ, το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας και το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας-Εσωτερικού - παρουσιάζοντας και αναλύοντας τις θέσεις τους για την Ένταξη. Επομένως, διάλεξα μια ποιοτική ανάλυση, επεκτείνοντας το υλικό που χρησιμοποιώ, πέρα από τις συζητήσεις της Βουλής, στις πολιτικές αποφάσεις των κομμάτων, στα προεκλογικά φυλλάδια, στις πολιτικές ομιλίες από ρεπορτάζ εφημερίδων και, στις περιπτώσεις των κομμουνιστικών κομμάτων, στα κύρια άρθρα από τον κομματικό τους Τύπο.

Ενώ εφάρμοσα διαφορετική μέθοδο, διατήρησα την κεντρική ιδέα να πραγματοποιήσω τη μελέτη μέσω μιας «ανατο-

μοιολογίας», μπορούμε να δώσουμε μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα του γενικού προφίλ του θέματος. Έτσι, ξεκινώντας από μια ανάλυση των προβλέψεων των κομμάτων για τις επιπτώσεις της Ένταξης στους διάφορους τομείς - δηλαδή, τον εξωτερικό, τον εσωτερικό και τον οικονομικό -, επιχειρώ τελικά να συνθέσω μια εικόνα των αντιλήψεών τους για τη γενικότερη φύση της δυτικοευρωπαϊκής ενοποίησης.

Από αυτή την ανάλυση, βγάζω το συμπέρασμα ότι πίσω από τις πολύ διαφορετικές θέσεις των κύριων κομμάτων, ίσως τελικά όλοι μιλούσαν για τον ίδιο ελέφαντα. Την όλη συζήτηση διαπερνούσε μια ενιαία αντίληψη για τη φύση της ΕΟΚ, πράγμα που μπορεί και να εξηγήσει την οξύτητα και τη φαινομενική έλλειψη λογικής στη συζήτηση αυτή. Ο συνδετικός κρίκος ήταν η σχέση που έβλεπαν όλα τα κόμματα ανάμεσα στην ΕΟΚ και το καθεστώς. Εδώ δεν χρησιμοποιώ τη λέξη «καθεστώς» με τη στενή έννοια με την οποία χρησιμοποιείται αρχικά συχνά από τους πολιτικούς επιστήμονες, δηλαδή περιορισμένη βασικά στους εσωτερικούς θεσμούς, αλλά με την έννοια και του πολιτικού συστήματος και του οικονομικού μοντέλου, μέσα στο πλαίσιο του εξωτερικού προσανατολισμού που το καθορίζει.

Το προφίλ του θέματος της ΕΟΚ πριν το 1974

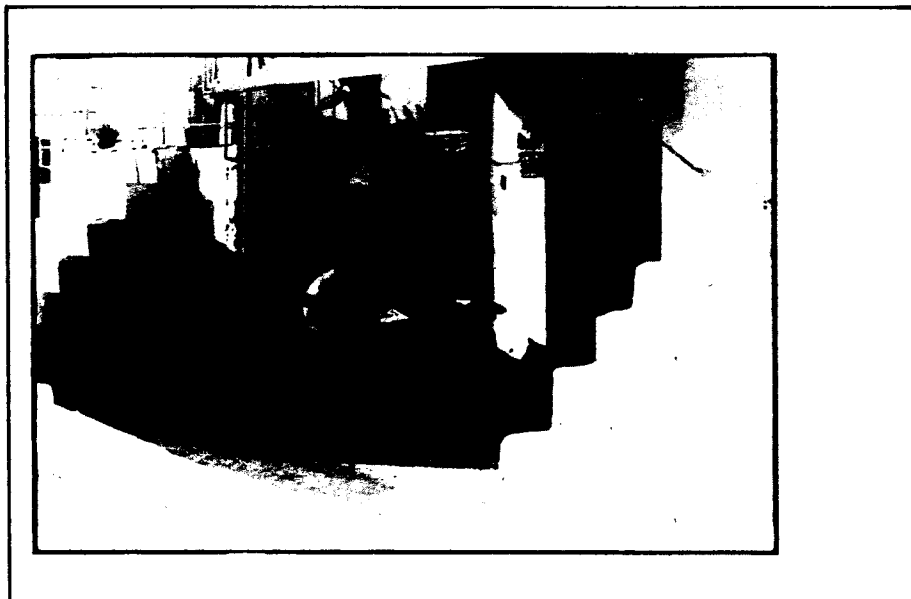
Η αντίληψη ότι το θέμα της ΕΟΚ συνδέεται με το θέμα του καθεστώτος ταιριάζει πολύ με την ελληνική πολιτική κουλτούρα. Μια ματιά στην ιστοριογραφία της σύγχρονης Ελλάδας δείχνει ότι γράφτηκε κυρίως από την προοπτική των θεωριών της εξάρτησης. Απο την ίδρυση του ελληνικού κράτους, με τις πρώτες οργανωμένες πολιτικές δυνάμεις του, τα περίφημα ρωσικά, αγγλικά και γαλλικά κόμματα, οι εξωτερικοί δεσμοί θεωρούνταν ότι δέσποζαν στην Ελλάδα. Μάλιστα, στον εικοστό αιώνα, με τη μεταπολεμική συστηματοποίηση των παραδοσιακών σφαιρών επιρροής σε δύο ανταγωνιστικά στρατόπεδα, που αντιπροσώπευαν αντιτιθέμενα πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά συστήματα, ο εξωτερικός προσανατολισμός μιας χώρας έγινε καθοριστικός παράγοντας για το πλέγμα των εσωτερικών δομών της.

Πριν από τη δικτατορία, καμιά πολιτική δύναμη στην Ελλάδα δεν έδωσε σημασία στην απουσία των Ηνωμένων Πολιτειών από την ΕΟΚ. Μάλιστα, θα μπορούσε να πει κανείς πως, χονδρικά, όλα τα κόμματα έβλεπαν την ΕΟΚ σαν το οικονομικό αντίστοιχο του ΝΑΤΟ. Έτσι, η Σύνδεση με τη νεογέννητη Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα αντιμετωπιζόταν σαν μια πρόσθετη εγγύηση εναντίον του κομμουνισμού. Εθεωρείτο, δηλαδή, σαν ένας τρόπος να διασφαλιστούν ακόμα περισσότερο και ο εξωτερικός προσανατολισμός της χώρας προς τη Δύση, κάτω από την ιδιαίτερη προστασία των ΗΠΑ, και οι συγκεκριμένοι καπιταλιστικοί οικονομικοί θεσμοί που συνεπαγόταν αυτός ο εξωτερικός προσανατολισμός, όπως επίσης και η αντικομμουνιστική «δημοκρατία», δηλαδή το σύστημα του ελεγχόμενου κοινοβουλευτισμού που κρινόταν σαν το πιο κατάλληλο μέσο για να κρατηθεί η Ελλάδα πιστή στους συμμάχους της.

Ενώ τα κόμματα διακήρυσσαν ότι η Σύνδεση θα αποτελούσε είτε οικονομική καταστροφή είτε σωτηρία της Ελλάδας, στήριζαν τις οικονομικές αυτές προβλέψεις στις πολιτικές τους θέσεις, αντί για το αντίθετο. Έτσι, η ΕΟΚ γινόταν κυρίως πολιτικό και δευτερευόντως οικονομικό ζήτημα. Γενικά, η στάση του κάθε κόμματος καθορίστηκε από το αν δεχόταν ή όχι το αποτέλεσμα του Εμφυλίου Πολέμου, που είχε προσδιορίσει και τη θέση της Ελλάδας στο δυτικό στρατόπεδο. Έτσι, στα χρόνια που το θέμα Ελλάδας-ΕΟΚ συζητιόταν για πρώτη φορά, αυτό γινόταν με όρους ουσιαστικά ψυχροπολεμικού χαρακτήρα. Το αποτέλεσμα ήταν η απομόνωση από τις άλλες πο-

λιτικές δυνάμεις, της Αριστεράς, που απέριπταν τη Σύνδεση.

Ακόμη μετά το 1974, τα κόμματα συνέχιζαν να βλέπουν τη σχέση με την ΕΟΚ με βάση τις απόψεις τους για το καθεστώς. Αλλά οι διαφορετικές συνθήκες μετά τη μεταπολίτευση οδήγησαν σε μια αλ-

λαγή των επιμέρους συστατικών στοιχείων του θέματος της Ένταξης.

Το προφίλ του θέματος της ΕΟΚ μετά το 1974

Η πτώση της χούντας μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο σημάδεψε μια σαφή ρήξη με το μεταπολεμικό πολιτικό σύστημα, το οποίο λειτουργούσε στα πλαίσια μιας αντικομμουνιστικής λογικής που διαμορφώθηκε από τα στρατηγικά συμφέροντα του ΝΑΤΟ. Το ευρύτατο κύμα αντιαμερικανισμού που σάρωσε την Ελλάδα, το 1974, εξέφρασε μια επανάσταση στις αντιλήψεις για την παγκόσμια θέση της Ελλάδας, που οδήγησε στη γενική απαίτηση για αλλαγή στους εξωτερικούς και εσωτερικούς προσανατολισμούς της χώρας.

Με την αποχώρηση από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ, η Ελλάδα εμφανιζόταν να έχει προβεί σε μια γενική επανεκτίμηση των σχέσεων της με τον υπόλοιπο κόσμο. Μάλιστα, μερικοί ξένοι παρατηρητές, ανάμεσά τους και δύο έγκυρες βρετανικές εφημερίδες (*The Times* και *The Daily Telegraph*), εξέφρασαν φόβους πως η αποχώρηση από το στρατιωτικό ΝΑΤΟ ήταν η αφετηρία ή μιας προσέγγισης με τη Σοβιετική Ένωση ή μιας πορείας προς την ουδετερότητα.

Εκ των υστέρων τουλάχιστον, αυτό δεν φαίνεται τόσο εύκολη υπόθεση. Πάντως, ήταν ακριβώς αυτή τη στιγμή, το καλοκαίρι του 1974, που διάλεξε η Κυ-

βέρνηση «Εθνικής Ενότητας» να κάνει βολιδοσκοπήσεις στις Βρυξέλλες σχετικά με τη μετακίνηση από τη Σύνδεση στην Ένταξη. Και μάλιστα, η επίσημη αίτηση για την Ένταξη υποβλήθηκε τον Ιούνιο του 1975, το ίδιο μήνα που ψηφίστηκε το καινούριο Σύνταγμα. Φαίνεται, δηλαδή, πως η κυβέρνηση Καραμανλή προσπάθησε ταυτόχρονα να καθορίσει και την εσωτερική θεσμική δομή του καθεστώτος και το εξωτερικό πλαίσιο μέσα στο οποίο θα λειτουργούσε.

Είναι ενδεικτικό ότι πάλι, όπως στην προηγούμενη δεκαετία, τα κόμματα που θεωρούσαν τον εαυτό τους αντίπαλο του πολιτικού συστήματος, ήταν πολέμιοι της σχέσης με την ΕΟΚ. Τώρα όμως η απόρριψη ή υποστήριξη της Ένταξης δεν ακολούθησε την παλιά διαχωριστική γραμμή της αριστεράς/μη αριστεράς. Ενώ την πολεμούσε το ΠΑΣΟΚ, που είχε ποικίλες πολιτικές ρίζες αλλά ήταν και κεντρογενές κόμμα, την υποστήριζε το αριστερό ΚΚΕ-Εσωτερικού. Αυτό ήταν ενδεικτικό των αλλαγών στις αντιλήψεις των κομμάτων, και για το διεθνές όπως και για το εσωτερικό πολιτικό σύστημα.

Οι θέσεις τους για την ΕΟΚ υποδεικνύουν πως τα κόμματα, σε διαφορετικό βαθμό το καθένα, έπαψαν να πιστεύουν σε έναν απλό κόσμο, του οποίου το πρωταρχικό χαρακτηριστικό ήταν η πόλωση ανάμεσα σε δυο συμπαγή μπλοκ που δεν είχαν καμιά εσωτερική διαφοροποίηση. Η εξαίρεση ήταν το ΚΚΕ, που άρχισε και αυτό να αλλάζει την κοσμοθεωρία του

προσπάτες. Το Κέντρο, και ιδιαίτερα ο αρχηγός του Γεώργιος Μαύρος, έδωσε ένα πιο σαφές αντιαμερικάνικο χρώμα στην ευρωπαϊκή του πολιτική, προωθώντας την αναβαθμισμένη και ισότιμη σχέση με την ΕΟΚ σαν τον καλύτερο τρόπο για να απομακρυνθεί η Ελλάδα από

παγκόσμια κλίμακα, από τη διαφορά Βορρά-Νότου μέσα στους κόλπους της Δύσης. Το ΠΑΣΟΚ ταύτιζε την ΕΟΚ με την καπιταλιστική μητρόπολη, παρουσιάζοντας την Κοινότητα σαν τον μικρό εταίρο των ΗΠΑ. Συνεπώς, υλοστήριζε πως η Ένταξη θα έδενε τη χώρα ακόμα

πολύ αργότερα, όταν η πολιτική κατάσταση το έσπρωχνε προς μια αποδοχή των γκορμπτασοφικών θέσεων για την Ευρώπη.

Διαπερνώντας την «ανατομία» του θέματος της ΕΟΚ, όπως βγαίνει από τη συζήτηση για την Ένταξη, φαίνεται πως στο εξωτερικό επίπεδο η φράση-κλειδί ήταν η «εθνική ανεξαρτησία», αντανakλώντας την απαίτηση για αλλαγή στον τρόπο ενσωμάτωσης της Ελλάδας στο διεθνές σύστημα. Εδώ, η εικόνα της ΕΟΚ απέκτησε καινούριο περιεχόμενο, καθώς προωθήθηκε από τους οπαδούς της Ένταξης σαν το μέσο για να επιτευχθεί ο στόχος αυτός.

Και για τη Νέα Δημοκρατία και για το Κέντρο, ο διπολισμός στο διεθνές επίπεδο παρέμενε καθοριστικός, με την «εξ Ανατολών» απειλή δεδομένη. Όμως και τα δύο κόμματα υποδείκνυαν την ύπαρξη μιας διαφοροποίησης ανάμεσα στους δύο πόλους του δυτικού μπλοκ, από την οποία θα μπορούσε να επωφεληθεί η Ελλάδα. Η Νέα Δημοκρατία δεν παρουσίασε την ΕΟΚ άμεσα σαν μια εναλλακτική λύση στις Ηνωμένες Πολιτείες, αν και η ιδέα αυτή καμιά φορά αναδύονταν σιωπηρά από τις δηλώσεις της. Πιο πολύ, υπαινισσόταν ότι με την Ένταξη, η Ελλάδα θα μπορούσε να αναθεωρήσει τη σχέση της με τις ΗΠΑ, αντιμετωπίζοντάς τις από μια νέα, ενισχυμένη θέση. Έτσι, για παράδειγμα, εξήγησε ο κ. Καραμανλής στη Βουλή ότι, σαν μέλος της ΕΟΚ, η Ελλάδα δεν θα είχε ανάγκη από ειδικούς

την παραδοσιακή υποταγή της στις ΗΠΑ. Μάλιστα, ο κ. Μαύρος δήλωνε πως, μελλοντικά, το «χρεωκοπημένο» ΝΑΤΟ θα μπορούσε να αντικατασταθεί από μια αναπτυγμένη μορφή της δυτικοευρωπαϊκής αμυντικής συνεργασίας μέσα στο πλαίσιο της ΕΟΚ.

Και το ΚΚΕ-Εσωτερικού διαπίστωνε διαφορές ανάμεσα στην ΕΟΚ και τις ΗΠΑ. Όπως και τα άλλα ευρωκομμουνιστικά κόμματα, απέβλεπε στην εξέλιξη των ενδοϊμπεριαλιστικών αντιθέσεων, που πίστευε πως θα οδηγούσε στην ανάδειξη της Δυτικής Ευρώπης σε τρίτο πόλο εξουσίας στο διεθνές σύστημα, με τελικό αποτέλεσμα την ανατροπή του διπολισμού και τη διάλυση του συστήματος των μπλοκ. Επομένως, συμφωνούσε με τη Νέα Δημοκρατία και το Κέντρο πως ο δρόμος προς τη μεγαλύτερη ανεξαρτησία της Ελλάδας ήταν μέσω της ΕΟΚ, με την προϋπόθεση της σχετικής ανεξαρτητοποίησης της Κοινοτικής Ευρώπης από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Έτσι, για το ΚΚΕ-Εσωτερικού, το διπολικό σύστημα δεν ήταν τώρα πια αναπότρεπτο. Αντίθετα, θα μπορούσε να ξεπεραστεί μέσω της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Το ΠΑΣΟΚ, αναφερόμενο σε «συναίνεση» ανάμεσα στις υπερδυνάμεις σε ευαίσθητες περιοχές, όπως η Ανατολική Μεσόγειος, υπαινισσόταν πως ήδη ξεπεράστηκε σε ένα μεγάλο βαθμό. Σύμφωνα με τις δηλώσεις του κόμματος, ο διαχωρισμός ανάμεσα στα δύο μπλοκ αντικαταστάθηκε, σαν πρωταρχική αντίθεση σε

πιο σφιχτά στις ΗΠΑ, ώστε να υπηρετεί καλύτερα τις ιμπεριαλιστικές μηχανορραφίες ενάντια στην ακεραιότητα της Κύπρου και στα ελληνικά δικαιώματα στο Αιγαίο. Σε παρόμοιο συμπέρασμα οδηγήθηκε και το ΚΚΕ, αν και με βάση μια εντελώς διαφορετική ανάλυση. Παραμένοντας πιστό σε μια μανιχαϊστική αντίληψη ενός κόσμου χωρισμένου ανάμεσα στο σκότος και το φως, δήλωνε πως η ΕΟΚ, σαν δημιούργημα της ιμπεριαλιστικής Δύσης, σήμαινε ακόμα περισσότερη μείωση της ήδη περιορισμένης ανεξαρτησίας της Ελλάδας.

Στο εσωτερικό πλάνο, η συζήτηση για την Ένταξη επικεντρώθηκε γύρω από τη μαγική λέξη «δημοκρατία». Οι οπαδοί της Ένταξης ταύτιζαν την έννοια της δημοκρατίας με ένα φιλελεύθερο κοινοβουλευτικό σύστημα, που για τη Νέα Δημοκρατία και το Κέντρο ήταν αυτοσκοπός, ενώ για το ΚΚΕ-Εσωτερικού ήταν προϋπόθεση για τη μετάβαση στο σοσιαλισμό. Το κόμμα αυτό ανέμενε την ανέλιξη προς το σοσιαλισμό μέσα από τους κόλπους της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, καθώς αυτοί οι αστικοί αντιπροσωπευτικοί θεσμοί θα διευρύνονταν και θα βάθαιναν τόσο, ώστε μέσα από διαρθρωτικές αλλαγές θα αποκτούσαν διαφορετικό, δηλαδή σοσιαλιστικό, περιεχόμενο.

Τα τρία παραπάνω κόμματα παρουσίασαν την προσχώρηση στην ΕΟΚ σαν το δρόμο να σταθεροποιηθεί η αστική δημοκρατία στην Ελλάδα. Πάλι πίσω από αυτή την ιδέα ήταν η αντίληψη της δια-

προστάτες. Το Κέντρο, και ιδιαίτερα ο αρχηγός του Γεώργιος Μαύρος, έδωσε ένα πιο σαφές αντιαμερικάνικο χρώμα στην ευρωπαϊκή του πολιτική, προωθώντας την αναβαθμισμένη και ισότιμη σχέση με την ΕΟΚ σαν τον καλύτερο τρόπο για να απομακρυνθεί η Ελλάδα από

παγκόσμια κλίμακα, από τη διαφορά Βορρά-Νότου μέσα στους κόλπους τη Δύσης. Το ΠΑΣΟΚ ταύτιζε την ΕΟΚ με την καπιταλιστική μητρόπολη, παρουσιάζοντας την Κοινότητα σαν τον μικρό εταίρο των ΗΠΑ. Συνεπώς, υποστήριζε πως η Ένταξη θα έδενε τη χώρα ακόμ

πολύ αργότερα, όταν η πολιτική κατάσταση το έσπρωχνε προς μια αποδοχή των γκορμπατσόφικών θέσεων για την Ευρώπη.

Διαπερνώντας την «ανατομία» του θέματος της ΕΟΚ, όπως βγαίνει από τη συζήτηση για την Ένταξη, φαίνεται πως στο εξωτερικό επίπεδο η φράση-κλειδί ήταν η «εθνική ανεξαρτησία», αντανakλώντας την απαίτηση για αλλαγή στον τρόπο ενσωμάτωσης της Ελλάδας στο διεθνές σύστημα. Εδώ, η εικόνα της ΕΟΚ απέκτησε καινούριο περιεχόμενο, καθώς προωθήθηκε από τους οπαδούς της Ένταξης σαν το μέσο για να επιτευχθεί ο στόχος αυτός.

Και για τη Νέα Δημοκρατία και για το Κέντρο, ο διπολισμός στο διεθνές επίπεδο παρέμενε καθοριστικός, με την «εξ Ανατολών» απειλή δεδομένη. Όμως και τα δύο κόμματα υποδείκνυαν την ύπαρξη μιας διαφοροποίησης ανάμεσα στους δύο πόλους του δυτικού μπλοκ, από την οποία θα μπορούσε να επωφεληθεί η Ελλάδα. Η Νέα Δημοκρατία δεν παρουσίασε την ΕΟΚ άμεσα σαν μια εναλλακτική λύση στις Ηνωμένες Πολιτείες, αν και η ιδέα αυτή καμιά φορά αναδυόταν σιωπηρά από τις δηλώσεις της. Πιο πολύ, υπαινισσόταν ότι με την Ένταξη, η Ελλάδα θα μπορούσε να αναθεωρήσει τη σχέση της με τις ΗΠΑ, αντιμετωπίζοντάς τις από μια νέα, ενισχυμένη θέση. Έτσι, για παράδειγμα, εξήγησε ο κ. Καραμανλής στη Βουλή ότι, σαν μέλος της ΕΟΚ, η Ελλάδα δεν θα είχε ανάγκη από ειδικούς

την παραδοσιακή υποταγή της στις ΗΠΑ. Μάλιστα, ο κ. Μαύρος δήλωνε πως, μελλοντικά, το «χρεωκοπημένο» ΝΑΤΟ θα μπορούσε να αντικατασταθεί από μια αναπτυγμένη μορφή της δυτικοευρωπαϊκής αμυντικής συνεργασίας μέσα στο πλαίσιο της ΕΟΚ.

Και το ΚΚΕ-Εσωτερικού διαπίστωνε διαφορές ανάμεσα στην ΕΟΚ και τις ΗΠΑ. Όπως και τα άλλα ευρωκομμουνιστικά κόμματα, απέβλεπε στην εξέλιξη των ενδοϊμπεριαλιστικών αντιθέσεων, που πίστευε πως θα οδηγούσε στην ανάδειξη της Δυτικής Ευρώπης σε τρίτο πόλο εξουσίας στο διεθνές σύστημα, με τελικό αποτέλεσμα την ανατροπή του διπολισμού και τη διάλυση του συστήματος των μπλοκ. Επομένως, συμφωνούσε με τη Νέα Δημοκρατία και το Κέντρο πως ο δρόμος προς τη μεγαλύτερη ανεξαρτησία της Ελλάδας ήταν μέσω της ΕΟΚ, με την προϋπόθεση της σχετικής ανεξαρτητοποίησης της Κοινοτικής Ευρώπης από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Έτσι, για το ΚΚΕ-Εσωτερικού, το διπολικό σύστημα δεν ήταν τώρα πια αναπότρεπτο. Αντίθετα, θα μπορούσε να ξεπεραστεί μέσω της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Το ΠΑΣΟΚ, αναφερόμενο σε «συναίνεση» ανάμεσα στις υπερδυνάμεις σε ευαίσθητες περιοχές, όπως η Ανατολική Μεσόγειος, υπαινισσόταν πως ήδη ξεπεράστηκε σε ένα μεγάλο βαθμό. Σύμφωνα με τις δηλώσεις του κόμματος, ο διαχωρισμός ανάμεσα στα δύο μπλοκ αντικαταστάθηκε, σαν πρωταρχική αντίθεση σε

πιο σφιχτά στις ΗΠΑ, ώστε να υπηρετεί καλύτερα τις ιμπεριαλιστικές μηχανοραφίες ενάντια στην ακεραιότητα του Κύπρου και στα ελληνικά δικαιώματα στο Αιγαίο. Σε παρόμοιο συμπέρασμα, δηγήθηκε και το ΚΚΕ, αν και με βάση μ εντελώς διαφορετική ανάλυση. Παραμνονοντας πιστό σε μια μανιχαϊστική αντίληψη ενός κόσμου χωρισμένου ανάμεσα στο σκοτάδι και το φως, δήλωνε πως η ΕΟΚ σαν δημιουργήμα της ιμπεριαλιστικής Δύσης, σήμαινε ακόμα περισσότερη μείωση της ήδη περιορισμένης ανεξαρτησίας της Ελλάδας.

Στο εσωτερικό πλάνο, η συζήτηση για την Ένταξη επικεντρώθηκε γύρω από μαγική λέξη «δημοκρατία». Οι οπαδοί της Ένταξης ταύτιζαν την έννοια της δημοκρατίας με ένα φιλελεύθερο κοινοβουλευτικό σύστημα, που για τη Νέα Δημοκρατία και το Κέντρο ήταν αυτοσκοπ ενώ για το ΚΚΕ-Εσωτερικού ήταν προϋπόθεση για τη μετάβαση στο σοσιαλισμό. Το κόμμα αυτό ανέμενε την ανέλιξη πια το σοσιαλισμό μέσα από τους κόλπους του κοινοβουλευτικού δημοκρατικού συστήματος, καθώς αυτοί οι αστικοί αντιπροσωπευτικοί θεσμοί θα διευρύνονταν και θα βγαίνουν τόσο, ώστε μέσα από διαρθρωτικές αλλαγές θα αποκτούσαν διαφορετικό, δηλαδή σοσιαλιστικό, περιεχόμενο.

Τα τρία παραπάνω κόμματα παρουσίασαν την προσχώρηση στην ΕΟΚ σαν το δρόμο να σταθεροποιηθεί η αστική δημοκρατία στην Ελλάδα. Πάλι πίσω από αυτή την ιδέα ήταν η αντίληψη της έ

φοράς ανάμεσα στις ΗΠΑ και την ΕΟΚ. Ενώ οι ΗΠΑ αυτοκαταδικάστηκαν στα μάτια του ελληνικού λαού σαν συνυπεύθυνες για την επιβολή και τη διατήρηση της στρατιωτικής δικτατορίας, η ΕΟΚ προβλήθηκε από τους οπαδούς της σαν βαρυσήμαντη εγγύηση για τους δημοκρατικούς θεσμούς. Τα ελιχειρήματά τους κατ' αρχήν βασιζόνταν στο προηγούμενο του περιορισμού της Σύνδεσης στην «τρέχουσα διαχείριση», κατά τη διάρκεια της δικτατορίας. Αλλά, παρά τις οποιεσδήποτε άμεσες πράξεις αποδοκιμασίας της αντιδημοκρατικής εκτροπής από την ΕΟΚ, το πιο στέρεο έδαφος για τις ελπίδες αυτές εντοπιζόταν στην ίδια τη φύση της οικονομικής ενοποίησης.

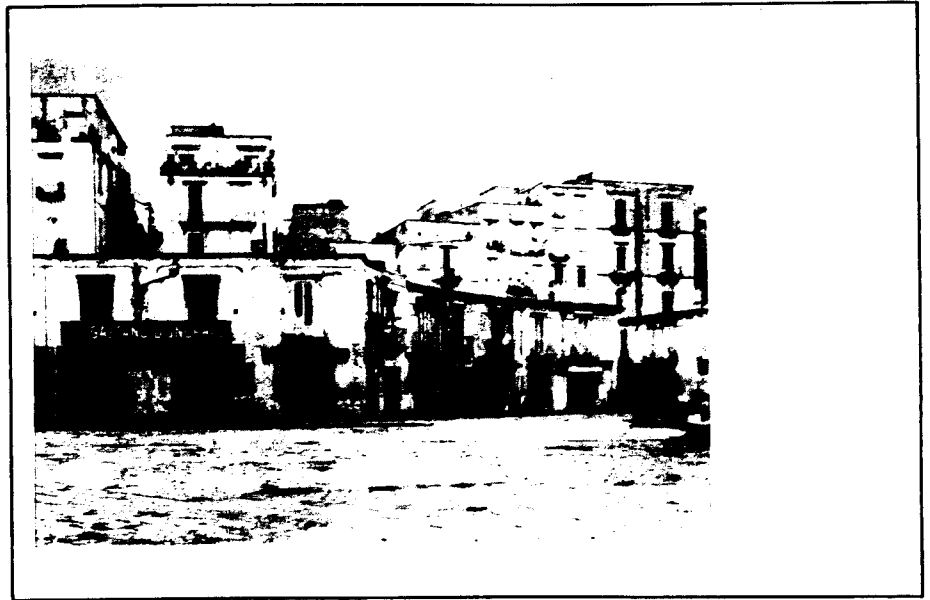
Η ενοποίηση είναι μια συσσωρευτική διαδικασία, η οποία κάποτε συγκρινόταν μ' ένα ποδήλατο σε κατήφορο. Όσο κατεβαίνει, τόσο πιο δύσκολο γίνεται να σταματήσει το τρέξιμό του. Έτσι, όσο περισσότερο προχωρεί η διαδικασία ενοποίησης ανάμεσα σε διάφορα εθνικά κράτη, τόσο πιο δύσκολο γίνεται να ξαναχωρίσουν μετά. Συνεπώς, με την είσοδο στην ΕΟΚ, η Ελλάδα μπήκε, κατά έναν τρόπο που μπορεί να θεωρείται σχεδόν αμετάκλητος, σε μια κοινωνία χωρών οι οποίες, παρά τις εσωτερικές διαφοροποιήσεις τους, έχουν όλες φιλελεύθερα κοινοβουλευτικά πολιτεύματα. Πράγματι, οι οπαδοί της Ένταξης την επιδίωκαν και με το σκεπτικό ότι έτσι θα στέριωνε το πολιτικό σύστημα με μια μορφή αντίστοιχη με το δυτικοευρωπαϊκό μοντέλο.

Το ΚΚΕ συμφωνούσε ότι η Ένταξη σήμαινε μια μόνιμη δέσμευση στο πολιτικό σύστημα που ίσχυε μέσα στην ΕΟΚ. Όμως το κόμμα αυτό απέρριπτε την άποψη ότι ο αστικός κοινοβουλευτισμός είναι ένα δημοκρατικό σύστημα. Αντίθετα, για το ΚΚΕ, δημοκρατία σημαίνει σοσιαλιστική δημοκρατία, η οποία μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο μέσα στο στρατόπεδο των σοσιαλιστικών χωρών. Επομένως, η προσχώρηση στην ΕΟΚ, εμποδίζοντας μια μετατόπιση της Ελλάδας από το ένα μπλοκ στο άλλο, αποτελούσε μια αντιδημοκρατική επιλογή.

Η θέση του ΠΑΣΟΚ ήταν κάπως διαφορετική. Σύμφωνα με διάφορες δηλώσεις του, το ΠΑΣΟΚ ισχυριζόταν ότι δεν ήταν δυνατό με την Ένταξη να σταθεροποιηθεί ένα πολίτευμα δυτικοευρωπαϊκού τύπου στην Ελλάδα. Κι αυτό επειδή σε χώρες στην περιφέρεια του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος, μια κατηγορία στην οποία υποτίθεται πως ανήκε η Ελλάδα, το καθεστώς αναγκαστικά θα διαμορφωνόταν κατά τρόπο που θα εξασφάλιζε ότι οι λαοί τους θα έπαιζαν τον προκαθορισμένο ρόλο τους, υπηρετώντας το μονοπωλιακό κεφάλαιο των μητροπολιτικών χωρών.

Βλέπουμε δηλαδή ότι, σε ό,τι αφορά

στις εξωτερικές και εσωτερικές διαστάσεις της σχέσης με την ΕΟΚ, υπήρχαν σημαντικές αλλαγές στις αντιλήψεις σε σύγκριση με την προηγούμενη δεκαετία, καθώς τα κόμματα, με την εξαίρεση του ΚΚΕ, άρχιζαν να ξεφεύγουν από τα ψυχροπολεμικά καλούπια. Ακόμα και για

τα αστικά κόμματα, ούτε η εθνική ανεξαρτησία ούτε η δημοκρατία περιείχαν τώρα πια την απλοϊκή έννοια του αντικομμουνισμού. Και οι δύο όροι άρχισαν να αποκτούν ένα πιο ουσιαστικό περιεχόμενο, μέσα βέβαια στα πλαίσια που καθορίζονται από την τοποθέτηση της χώρας στους κόλπους της Δύσης.

Μόνο στο οικονομικό επίπεδο δεν υπήρξε ουσιαστική αλλαγή του περιεχομένου της συζήτησης για τις επιπτώσεις της σχέσης με την ΕΟΚ. Όπως και στη δεκαετία του 1960, έτσι και μετά το 1974, το αν ή όχι τα κόμματα θεωρούσαν την ΕΟΚ σαν ευνοϊκό περιβάλλον για ισορροπημένη οικονομική ανάπτυξη, στην Ελλάδα δεν εξαρτιόταν από έναν υπολογισμό του καθαρού δημοσιονομικού συν και πλην.

Έτσι, οι θερμές ανταλλαγές απόψεων για το αν η Ένταξη θα σήμαινε τη σωτηρία ή την καταστροφή του αγροτικού πληθυσμού, μέσω του προβλεπόμενου πολλαπλασιασμού ή μηδενισμού των γεωργικών τιμών, ήταν το αποτέλεσμα και όχι η αιτία των κομματικών στάσεων. Η πραγματική ουσία της συζήτησης δεν αφορούσε τόσο στις επιμέρους συνέπειες της Ένταξης για την ελληνική γεωργία, τη βιοτεχνία, τη ναυτιλία κτλ., όσο αφορούσε στους μεγάλους -ισμούς: τον καπιταλισμό και το σοσιαλισμό. Εδώ, πάλι το ΚΚΕ-Εσωτερικού, στον οικονομικό όπως και στους άλλους τομείς, υποστήριζε μια ιδιαίτερη θέση. Ενώ απέρριπτε τον καπιταλισμό, δεχόταν την Ένταξη στην ΕΟΚ,

επειδή πίστευε πως η επιδίωξη μιας σοσιαλιστικής προοπτικής στην Ελλάδα συνδεόταν με τις εξελίξεις στο δυτικοευρωπαϊκό επίπεδο.

Γενικά, η υιοθέτηση των ευρωκομμουνιστικών θέσεων από το ΚΚΕ-Εσωτερικού εισήγαγε μια καινούρια διάσταση στην ελληνική συζήτηση για την ΕΟΚ. Βλέποντας την Κοινότητα σαν το πιο προνομιούχο πεδίο για τη διεξαγωγή του ταξικού πολέμου, το ΚΚΕ-Εσωτερικού συνέδεε τη δυτικοευρωπαϊκή ενοποίηση με τις προοπτικές για το σοσιαλισμό στην Ελλάδα. Όμως και η προσέγγιση του ΚΚΕ-Εσωτερικού προσαρμόστηκε μάλλον στη γενικότερη αντίληψη όλων των κομμάτων για τις επιπτώσεις της δυτικοευρωπαϊκής ενοποίησης στη μορφή του ελληνικού καθεστώτος.

Η συζήτηση

Το ακριβές περιεχόμενο του ζητήματος της Ένταξης στην ΕΟΚ, μετά το 1974, προσδιορίστηκε βασικά από τη Νέα Δημοκρατία, η οποία καθόρισε την ημερήσια διάταξη της συζήτησης χρησιμοποιώντας το θέμα αυτό στην επιτυχημένη προσπάθειά της να καθορίσει τη μορφή του μεταπολιτευτικού καθεστώτος. Την πρόκληση όμως τη δέχτηκαν και τα άλλα μεγάλα κόμματα. Συνεπώς, η ΕΟΚ μετατρέπόταν σε σημαντικό συμβολικό παράγοντα στο κομματικό πολιτικό παιχνίδι.

Αναλύοντας τον ανταγωνισμό ανάμε-

σα στα πολιτικά κόμματα, ο Giovanni Sartori επισήμανε τη σημασία της εικόνας (image) που παρουσιάζεται από κάθε κόμμα για να προσελκύει τους ψηφοφόρους. Παρομοίωσε την εικόνα αυτή με ένα αόριστο πακέτο πολιτικών, συμπυκνωμένο σε συνθήματα. Η πενταετία που εξετάζεται στη διατριβή μου ήταν μια ιδιαίτερα κρίσιμη περίοδος, στην οποία έγινε μια αναδόμηση του κομματικού συστήματος μετά τη διακοπή της δικτατορίας. Σε μια πολιτική ατμόσφαιρα αρκετά αλλαγμένη από την προδικτατορική περίοδο, όλα τα κόμματα στόχευαν να δημιουργήσουν μια ελκυστική εικόνα προσαρμοσμένη στις καινούριες συνθήκες. Οι θέσεις τους για την ΕΟΚ εντάχθηκαν σ' αυτές τις προσπάθειες.

Έτσι, η δεξιά προώθησε την «καινούρια Μεγάλη Ιδέα», με όλες τις εξωτερικές και εσωτερικές συνέπειές της, σαν απόδειξη πως δεν αποτελούσε μια αναβίωση της ΕΡΕ, που θα συνέχιζε να λειτουργεί στα πλαίσια της πελατειακής σχέσης με τις ΗΠΑ, αλλά κάτι εντελώς καινούριο, μια πραγματικά νέα δημοκρατική παράταξη. Το Κέντρο, κριτικά ροντάς τις λεπτομέρειες αλλά όχι τη γενική κατεύθυνση της κυβερνητικής πολιτικής για την ΕΟΚ, επιχειρούσε να προβάλει τον εαυτό του σαν καλύτερο διαχειριστή του συστήματος από τη Νέα Δημοκρατία.

Το θέμα της ΕΟΚ επίσης χρησιμοποιόταν από τα δύο κομμουνιστικά κόμματα στον πόλεμο που διεξαγόταν μεταξύ τους για την επικυριαρχία στον αριστερό πολιτικό χώρο. Από τη μια μεριά, το ΚΚΕ πρόβαλλε την αποδοχή της Ένταξης από το ΚΚΕ-Εσωτερικού σαν χειροπιαστή μαρτυρία του αδιόρθωτου αναθεωρητισμού του κόμματος αυτού. Από την άλλη μεριά, το ΚΚΕ-Εσωτερικού ισχυριζόταν πως οι δογματικές θέσεις του ΚΚΕ στο θέμα αυτό αποδείκνυαν την εξωπραγματική φύση της πολιτικής του και, γενικά, την ανικανότητά του να αναπτύξει μια εφικτή στρατηγική για το σοσιαλισμό.

Για το ΠΑΣΟΚ, η επιθετική στάση απέναντι στην ΕΟΚ ήταν θεμελιακό στοιχείο στη δημιουργία της εικόνας του περήφανου λαϊκού κινήματος που απέρριπτε τους παλιούς δεσμούς της εξάρτησης για να παραδώσει την «Ελλάδα στους Έλληνες». Οι αλλαγές στην τακτική του κόμματος επίσης έπαιξαν ρόλο. Στα πρώτα χρόνια μετά τη μεταπολίτευση, το ΠΑΣΟΚ χρησιμοποίησε την όλη ένταξη για να προβάλει τον εαυτό του σαν τη ριζοσπαστική εναλλακτική πολιτική λύση. Αργότερα, αρχίζοντας σιγά σιγά από το 1977, αλλά συνεχίζοντας ουσιαστικά μετά το τέλος της περιόδου που εξετάζω στη διατριβή μου, η πτώση του τόνου της αντίθεσής του στην ΕΟΚ ανα-

δείχθηκε σε σημαντικό συμβολικό στοιχείο, στην προσπάθειά του να αυτοπροβληθεί σαν ένα υπεύθυνο κόμμα εξουσίας.

Δηλαδή, στην περίοδο που εξετάζω, στην Ελλάδα το θέμα της ΕΟΚ δεν υπήρχε απλά σαν ένα επιμέρους ζήτημα στον κομματικό ανταγωνισμό, αλλά χρησιμοποιήθηκε σαν βασικό όπλο στον πόλεμο ανάμεσα στα κόμματα.

Ο ρόλος που έπαιξε το θέμα της ΕΟΚ στο εσωτερικό πολιτικό παιχνίδι εξηγεί την τάση υπερβολής που σημειώθηκε στην ελληνική συζήτηση για την Ένταξη. Το αποτέλεσμα ήταν ότι το θέμα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας αντιμετωπιζόταν με εντονότατα ιδεολογικοποιημένη μορφή. Η εικόνα της ΕΟΚ που διαμορφώθηκε και τα χαρακτηριστικά που της αποδόθηκαν, καθορίστηκαν μάλλον σύμφωνα με τις ανάγκες του εσωτερικού πολιτικού ανταγωνισμού, παρά από μια ψύχραιμη ανάλυση του αληθινού δυναμικού της δυτικοευρωπαϊκής ενοποίησης.

Σε μια χώρα όπου ο ρόλος του ξένου παράγοντα εθεωρείτο πάντα πρωταρχικός, ήταν μάλλον αναμενόμενο ότι η ΕΟΚ θα εμφανιζόταν σχετικά μυθολογημένη, σαν μια πανίσχυρη δύναμη που έδειχνε να είναι από μόνη της η κόλαση ή ο παράδεισος για την Ελλάδα. Αυτό ασφαλώς επηρέασε την ελληνική στάση μέσα στην Κοινότητα μετά την Ένταξη, ίσως ιδιαίτερα στα πρώτα χρόνια. Άλλωστε, πρόσφατα, αυτή η μυθολογία αναζωογονήθηκε από κάποιες πλευρές, μπροστά στην καινούρια ημερομηνία-φόβητρο, το 1992.

Εκτός από μια καλύτερη κατανόηση του τρόπου αντιμετώπισης της ΕΟΚ από την Ελλάδα μετά το 1981, η έρευνα για τη συζήτηση γύρω από την Ένταξη μου δημιούργησε μερικά ενδιαφέροντα ερωτηματικά, σχετικά με τα πραγματικά όρια της ευρωπαϊκής ενοποίησης – the real limits of European Integration, όπως θα το ονόμαζε ο Άγγλος πολιτικός επιστήμονας Paul Taylor. Δεδομένου ότι η ενοποίηση είναι μια διαδικασία που σιγά σιγά επεκτείνεται σε όλο και περισσότερους τομείς της οικονομικής και πολιτικής ζωής, πόσο υπερβολικές ήταν άραγε οι απόψεις των ελληνικών πολιτικών δυνάμεων για τις επιπτώσεις της Ένταξης;

Για παράδειγμα, πόσο εξωπραγματική ήταν η ιδέα ότι η είσοδος στην ΕΟΚ θα επηρέαζε τις υποθέσεις της εξωτερικής πολιτικής των κρατών-μελών της, όπως τα ελληνοτουρκικά θέματα στην περίπτωση της Ελλάδας; Ειδικά στον τομέα αυτό, είναι βέβαιο πως πολλά θα εξαρτηθούν από το δρόμο που θα χαράξει η ΕΟΚ από εδώ και πέρα. Εδώ, απλώς σημειώνω ότι η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη σηματοδεύει ένα σαφές βήμα προς την απόκτηση μιας επίσημης εξωτερικής πολιτικής από την ΕΟΚ. Υπάρχει, τέλος, ένα

ακόμα ζήτημα, ιδιαίτερα επίκαιρο στη σημερινή Ελλάδα, με ένα ευρύτερο μάλλον ενδιαφέρον στην περίπτωση που η Τουρκία γίνει κάποτε μέλος της ΕΟΚ. Είναι το ερώτημα: μέχρι ποιο βαθμό μπορεί πραγματικά η συμμετοχή στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα να σταθεροποιήσει ένα κοινοβουλευτικό δημοκρατικό πολίτευμα; □

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Το παρόν άρθρο βασίζεται σε μια διάλεξη με θέμα «Η ευρωπαϊκή ενοποίηση και η πολιτική σκέψη στην Ελλάδα», που έγινε στις 30.11.88, στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού σεμιναρίου για θέματα ΕΟΚ στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Πάνο Καζάκο και τον Μιχάλη Τσιουλιζέλη, για την πρόσκληση να μιλήσω στο σεμινάριο, και τον Φώτη Προβατά για την επιμέλεια των ελληνικών. Το κείμενο αφιερώνεται στον καθηγητή μου, Richard Clogg.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Jeremy Moon, *European Integration in British Politics, 1953-1963: A Study of Issue Change* (Hampshire, England: Gower, 1985).
- Michael Pateras, *From Association to Accession: Changing Attitudes of Greek Political Parties Towards Greek Relations with the European Communities, 1957-1975*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή για το London School of Economics, 1984.
- Donald Puchala, «Of Blind Men, Elephants and International Integration», *Journal of Common Market Studies*, 1972.
- Giovanni Sartori, *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*, Τόμος 1 (New York: Cambridge University Press, 1976).
- Paul Taylor, *The Limits of European Integration* (London: Croom Helm, 1983).
- Susannah Verney, *Panacea or Plague: Greek Political Parties and Accession to the EC, 1974-1979*, διδακτορική διατριβή υπό προετοιμασία με την επίβλεψη του καθηγητή Richard Clogg στο King's College, Πανεπιστήμιο του Λονδίνου.